

ПУБЛІКАЦІЇ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Ю. А. Мицик

ІЗ ДЖЕРЕЛ ПРО УЧАСТЬ ЗАПОРОЖЦІВ У ПОДІЯХ "СМУТЫ" ПОЧАТКУ XVII ст. У МОСКОВСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Чимало наукових праць засвідчує активну участь запорозьких козаків у подіях "Смутного часу" початку XVII ст. у Московській державі. Про це йдеться, зокрема, у класичній праці видатного російського історика С. М. Соловйова "История России с древнейших времен". Саме запорожці надали вирішальної підтримки Лжедимитрію I в його поході на Москву (1604) та в оволодінні престолом (1605), а пізніше були в загонах Лжедимитрія II та Лжедимитрія III. Запорожці були й тією потужною силою, яка багато в чому обумовила успіх Речі Посполитої у походах її армії на Московську державу; вони здійснювали власні далекосяжні й успішні рейди в московський тил, доходячи навіть до Північного Льодовитого океану та Заволжя. Усе це сприяло підписанню вигідного для Речі Посполитої Деулінського перемир'я (3. I. 1619), за умовами якого до неї відходили Смоленщина та Сіверська Україна.

Про участь запорозьких козаків у походах проти Московської держави на початку XVII ст. російська дореволюційна історіографія згадувала побіжно й неохоче, а за радянських часів на дослідження даної проблематики було накладено табу, оскільки ці факти неминуче спростовували міф про споконвічну дружбу між російським та українським народами, були надто болісними для імперської свідомості російських великодержавних шовіністів. І хоча в останні роки робляться певні кроки на цьому шляху, відчувається гострий брак джерел. Відсутні й монографічні дослідження, які б стосувалися участі запорожців у московських походах початку XVII ст. Як наслідок - тільки фрагментарні уявлення про бойові операції козаків, конкретні битви, запорозьких ватажків тощо.

Дещо увиразнюють картину минулого джерела, які нам вдалося виявити під час пошуків у архівосховищах Польщі. Серед них чільне місце займає збірник № 88 із Бібліотеки Рачинських у Познані (ми користувалися його мікрофільмом, що зберігається під № 3723 у відділі мікрофільмів Національної бібліотеки у Варшаві). Цей великий рукопис форматом у аркуш (на 137 арк.) має заголовок польською мовою: "Листи до Сапег від воеводств, повітів, міст та від гетьманів військ запорозьких. 1601-1659". Його "козацьку" частину відкривають листи запорозьких гетьманів Івана Куцковича та Івана Косого (1602), а завершують - гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Виговського, полковників Прокопа Шумейка, Антона Ждановича та Дениса Мурашка. Тут же - група листів, писаних козацькими полковниками з Московської держави в 1610-1613 рр. до великого канцлера литовського Льва Сапегі - визначного політичного й державного діяча Речі Посполитої першої третини XVII ст., найближчого порадника короля Сигізмунда III. Козацькі полковники просили сприяння Сапегі у своєчасній виплаті їм заслуженого жолду (платні), а також повідомляли його про хід боїв. У листах часто згадувалися й сам король Сигізмунд III, і гетьман польний коронний Станіслав Жолкевський, і гетьман великий литовський Карл Ходкевич. П'ять із дев'яти листів написані Андрієм Гунченком, решта - полковниками Михайлом Максимовичем, Калеником Остаповичем, Олександром Маховським та Михайлом Хвастовцем. Інформацію про декого з цих осіб можна знайти в працях Михайла Грушевського, Дмитра Яворницького та ін. Зокрема, М. Грушевський

відзначав, що під час смоленської кампанії (зима 1609/1610 рр.) у Московській державі воювали понад 40 тис. запорожців. Більшість із них, очолювана Олевченком, діяла під Смоленськом. Другим за значенням театром воєнних дій була тоді для запорожців Сіверська Україна, де вони оволоділи Черніговом, Новгородом-Сіверським, Почепом, Брянськом, Стародубом, Козельськом тощо. Як свідчить М. Грушевський, 3 тис. козаків на чолі з Гунченком змусили капітулювати Новгород-Сіверський, а на початку 1610 р. козаки під керівництвом Іскорки взяли Стародуб¹. Нововиявлені листи Гунченка вносять суттєві корективи з цього приводу. З одного з послань - від 22(12). IV. 1610 р., писаного зі Стародуба, дізнаємося, що саме він керував козацькими військами при взятті цього міста і доповів про даний факт Сапезі листом через посланця від канцлера (шляхтича Матвія Кузьминського). 10.IV. (30. V.) 1610 р. Гунченко писав наступного листа вже з-під Почепа². У поданих нижче його листах (док. №№ 1, 2), написаних одного дня (12. (2.) VI. 1610 р.) поблизу Почепа, їх автор повідомляє королю Сигізмунду III про свою згоду вирушити йому на допомогу під Смоленськ (через Брянськ). При цьому він висував свою умову: сплатити заборгованість для його 15 тис. козаків. Судячи з листа Гунченка від 2. V. (12. IV.) 1612 р., пізніше він знову повернувся на Стародубщину.

Становлять чималу цінність листи, писані К. Остаповичем та О. Маховським. Так, перший із них детально описує друге взяття Стародуба в січні 1612 р. Імовірно, Остапович був саме тим Калеником (Калеником Андрійовичем), якого деякі джерела називають козацьким гетьманом у 1609-1610 та 1625 рр. Лист О. Маховського засвідчує факт перебування козацьких військ узимку 1611-1612 рр. за Волгою, де вони блокували шляхи московським військам, які намагалися пробитися до столиці. Важливою є й інформація про те, що Маховський діяв раніше на Сіверщині, а в момент написання листа перебував у Підмосков'ї (Можайськ). Зазначення в адресі на конверті другорядної посади Л. Сапеги (маховський староста) може свідчити, що Маховський був шляхтичем і його зверхником був сам Сапега.

У листі Михайла Хвастовця йдеться про дії його полку в ар'єргарді тимчасово відступаючих військ Речі Посполитої. Постать автора листа деякою мірою відома із джерел. Зокрема, М. Грушевський вказує на те, що в 1618 р. полковник М. Хвастовець (Фастовець) разом із сотником Григорієм Хвастовцем (імовірно, родичем) мали своєю резиденцією Фастів. Можна припустити, що саме цей населений пункт був місцем народження полковника, звідки й пішло таке прізвище (прізвисько).

Усі листи написані польською мовою, доволі каліграфічним почерком, але, на жаль, чорнила вицвіли, а папір пожовк, через що подеколи важко прочитати окремі слова. Цікаво, що гетьмани чи їхні писарі добре володіли польською мовою, до того ж - були обізнаними з давньогрецькими міфами. Про це свідчить хоча б те, що в листі Гунченка велика похідна служба козаків порівнюється з "Атлантовою" (мається на увазі герой давньогрецьких міфів Атлант, який тримав на собі землю). При написанні листів часто вживалися загальнозрозумілі скорочення: в.м.м.п. - ваша милість, мій милостивий пан; й.к.м. - його королівська милість, котрі ми відновлюємо в дужках. На конвертах пізніше було зроблено записи, очевидно канцеляристами Сапег XVII ст. Варто зауважити і про необхідність розрізнення значення слова "Москва". У одних випадках ішлося про Московську державу, у інших - про її столицю, у третіх - про війська Московської держави.

Сподіваємося, що нові знахідки й публікації дозволять значно поглибити існуючі уявлення про військові походи запорожців.

¹Грушевський М. Історія України-Руси. - К., 1995. VII. - С. 333-334.

²Biblioteka narodowa (Warszawa), Dział mikrofilmow, № 3723, k. 142-145, 155.

№ 1

1610, червня 12(2). Під Почепом. -

Лист полковника А. Гунченка до Л. Сапєги

Wielmożny a miłościwy panie kanclerzu Wielkiego K[sięstwa]
Litewskiego, panie a panie nasz miłościwy!

Najniższe służby i powolności nasze rycerskie w miłości w.m. łasce w.m., naszego m.pana,
ofiarujemy, etc.

Jest to wiadomo waszej pańskiej m., naszemu miłociwemu panu, że my z miejść swych
ochotnie na posługę jego kr.m., naszego miłociwego pana, nie z jednej społeczności z
towarzystwem w ziemie Moskiewską wtargnę li. Zaczym nie wiedząc o tym żadnej wiadomości,
pisania i rozkazania jego kr.m., jednakże czyniąc dosyć powinności swej rycerskiej wielkie
przeżożenia swego dniem i nocą spieszyliśmy się do posług jego kr.m. z wielką pracą i
trudnością Atlantową, chcąc sobie tym najwięcej pozyskać miłociwej łaski jego kr.m. i Rzeczy
Pospolitej, co nie są tajno każdemu te wierne posługi nasze, jakoż bę dąć nam czas niemały nie
w jednym skupieniu z towarzystwem swym za różnym wyjściem na Moskwę w powinność
prodkow naszych i nas samych niesie ochotnich, staraliśmy się o tym, jako byśmy ze wszystkim
towarzystwem w jedności posługi jego kr.m. i w.m., naszemu miłociwemu panu, czynić mogli,
zaczym i do owych czasow towarzysze nasze pod Poczipowem bę dącym, oczekiwając
przybycia w jedno skupienie nas wszystkich i dworzanina jego k.m., jego m. pana Constatego
Zaleskiego przy sobie zatrzymali i tak, skupiwszy się nam w jedność, obrawszy spośród siebie
wedle zwyczaju swego, żądał nas jego m. pan Zaleski, dworzanin jego kr.m., abyśmy przez
pisanie swe dali z nim wiedzić jego kr.m. i w.m., naszemu m. panu, dla czego przez te czasy
bę dąc u nas zabawiony jego k.m. i w.m., naszemu m. panu o sobie znać aż do swych czasow nie
dawał i skoro po wychodzie naszym do Brańska na wolia i rozkazanie jego kr.m. pelnić i na
Nowogrodku administratorem nad tymi ludzmi być, o tym jego kr.m. i w.m., naszemu m. panu,
przez pisanie swe znać dajemy. Zatem samych siebie iz półwolnościami nasze rycerskie w
miłociwą łaskę w.m., naszego m. pana, jako napilniej oddajemy.

Data pod Poczipowem dnia 2 czerwca Anno Dni 1610.

W. smy pańskiej m., naszego miłociwego pana wszego dobrego i pocłek radośnych szczyrzo
zyczliwi najniższy służy Jendrzej Hunczenko, starszy pułkownik ze wszystkim rycerstwem
jego kr.m. Wojska Zaporozkiego.

Адреса: "Wielmożnemu p.p. Lwu Sapize, canclerzowi Wielkiego Księ stwa Litewskiego w.p.
panu naszemu miłociwemu należy."

Пізнiші записи: "d.2 juni"; "Jerzy Hunczenko, pułkownik kozacki, Księstwa w. Lwu Sapize
uprasza; z trudnością Atlantową w Moskwę wtargnęli i stoją pod Poczipowem. 1610."

Biblioteka Narodowa. Dział mikrofilmów, № 3723, k. 146-147.

* * *

Вельможний і милостивий пане канцлере Великого князівства Литовського,
пане, пане наш милостивий!

Найнижчі служби і послуги наші лицарські офіруємо і т.д. в[ашій] милості, в[ашій]
милостивій ласці в[ашої] м[илості], нашого м[илостивого] пана.

Відомо вашій панській м[илості], нашому милостивому пану, що ми із своїх місць зі своїм товариством вступили в Московську землю охоче на службу його кор[олівської] м[илості], нашого милостивого пана, а не задля громади. Не мали ми для цього жодного повідомлення, листа й наказу його к[оролівської] м[илості], однак, чинячи згідно з обов'язком своїм лицарським, попри труднощі з великою своєю працею поспішали ми вдень і вночі до послуг його кор[олівської] м[илості], з великою працею і труднощами, як у Атланта, прагнучи цим найбільше знайти милостиву ласку його кор[олівської] м[илості] і Речі Посполитої. Це не є таємницею для кожного [свідка] наших вірних послуг. Віддати нам свій [обов'язок] протягом тривалого часу [було важко - ?], бо ми були не всі в зібранні зі своїм товариством через різний вихід [частин Війська] на Москву, де мали засвідчити [?] добровільну повинність своїх предків і нас самих. Ми старалися, щоб з усім товариством в єдності [?] змогли вчинити послугу його кор[олівській] м[илості] і в[ашій] м[илості], нашому милостивому пану. До цього часу наші товариші [стоять] під Почепом, чекаючи прибуття [інших], щоб зібратися разом. Ми затримали при собі дворянина його к[оролівської] м[илості], пана Костянтина Залеського. Зібравшись разом, ми обрали [старшого] з своїх лав згідно зі своїм звичаєм. [Тоді] зажадав від нас його м[илостивий] пан Залеський, дворянин його кор[олівської] м[илості], щоб ми дали знати листом про себе відомість його к[оролівській] м[илості] і в[ашій] м[илості], нашого м[илостивого] пана передали цей лист через нього, через що й сам весь цей час знаходився у нас і не давав знати про себе його к[оролівській] м[илості] і в[ашій] м[илості], нашому м[илостивому] пану. Як тільки ми виступили до Брянська згідно з волею і наказом його кор[олівської] м[илості], він став адміністратором у Новгородку [Сіверському] над цими людьми, про що його к[оролівській] м[илості] і в[ашій] м[илості], нашому м[илостивому] пану, даємо знати своїм листом.

Затим самих себе з нашими лицарськими послугами якнайпокірніше віддаємо милостивій ласці в[ашої] м[илості], нашого м[илостивого] пана.

Дано під Почепом дня 2 червня року Божого 1610.

Ми є панській милості, нашого милостивого пана, всього доброго і радісного щиро зичливі, найнижчі слуги

Андрій Гунченко, старший полковник з усім лицарством його кор[олівської] м[илості] Війська Запорозького.

Адреса: "Вельможному п.п. Льву Сапезі, канцлеру Великого князівства Литовського, в[ашій] м[илості] пану нашому милостивому належить".

Записи пізнішого часу: "д. 2 червня"; "Єжі Гунченко, козацький полковник, просить Льва Сапегу, [канцлера] Великого князівства; [козаки] з Атлантовими труднощами напали на Москву і стоять під Почепом. 1610".

№ 2

1610, червня 12(2). Під Почепом. -
Лист полковника А. Гунченка до Л. Сапєги

Jaśnie wielmożny miłościwy panie canclerzu Wielkiego
Księztwa Litewskiego, panie a panie nasz wielce miłościwy!

Służby i powolności nasze rycerskie w miłościwą łascę w.m., naszego miłościwego pana, jako
najpilniej ofiarujemy, etc.

Pisać w.m., nasz miłościwy pan, do nas raczył przez jego m.pana Samoela Zienowicza i
powtaraniem przez jego mści pana Lukasza Isajkowskiego, w którym nam w.m. dokładać raczy,
abychmy na posługę jego kr.mści pod Smoleńsk bez mieszkania ściągali się, powinność to
nasza wielmożny panie niesie, abyśmy według przedsięwzięć swego posługamy naszymi
rycerskimi krolowi jego mści a Rzeczy Pospolitej pogodzili, co się już po części za łaską Bożą i
szczęśliwym panowaniem jego kr. mści i porządną sprawę w.m., naszego m.p., pokazała
szczęście nieprziaciel nie nazbyt cieszy, jakoż i do końca w posługach naszych przeciwko krola
jego mść ustawać nie chcemy, tylko nas to, wielmożny miłościwy panie, trwoży, że danina od
nas za przyczyną w.m., naszego m.p., uproszona od krola jego mści, bo jest list przypowiedni nie
jest warowną, nie naznaczone, jeśli żołd nam gotowy dawać będą, nie mianowano po czemu na
człowieka, na ćwierć, nie wyrażono na wielu Wojska, gdyż nas jest teraz do pietnastu tysięcy
Wojska i dali; na ostatek nie dołożono na kim, na czym i na którym miejscu tego ubogiego
żołdu, ktorego krwawie po wykonaniu posługi, ktorsię żywy zostanie, upomineno być my się
mieli; pokornie tedy a pokornie prosimy w.m., naszego miłościwego pana, racz w.m., nasz
miłościwy pan, to k. jego mść przełożyć i sam miłościwą przyczyną być, żeby nas jego kr.m.
według kondyciej zwysz mianowanych listem przypowiednim warować raczył, co gdy
odzierzemy, tym się więcej rozżarzy serce nasze do posług jego kr.m. i Rzeczy Pospolitej i tym
prędzej na miejsce od kr. jego m.naznaczone pod Smoleńsk dniem i nocą pospieszac się nie
zaniechamy i tego listu przyłpołwiedniego pod Brańskiem oczekiwać będziemy z tymi, daj Panie
Boże, abychmy o dobrym zdrowiu i szczęśliwym powodzeniu w.m., naszego m.p., zawždy
słyszeli.

Dan z-pod Poczipowa dnia 2 junii Anno Dni 1610.

W.m., naszego m.p., naniższe służy Jendrzej Hunczenko, starszy połkownik ze wszystkim
rycerstwem k.jego m. Wojska Zaporozkiego.

Адреса: "Jaśnie wielmożnemu jego m.panu a panu Leonowi Sapiedzie, kanclerzowi Wielkiego
Księztwa Litewskiego, mohylewskiemu, parnawskiemu staroście, panu a panu miłościwemu".

Записи пізнішого часу: "Hunczenko, pułkownik kozacki, pod Smoleńsk iść nie [chcę], odmawia
za [...] * Lwa Sapiechy przez Zienowicza i Isajkowskiego, jeno za listem przypowiednim, nie
dołożono jeśli żołd ma iść na kozakow i po czemu i gdzie. Jest ich 15 m. prosić [...] * do krola a
czekać pod Branskiem na ten list i poty[m] iść pod Smoleńsk ochotniej. 1610".

Biblioteka Narodowa. Dział mikrofilmow, № 3723, k. 146.

*Слово не прочитано.

* * *

Ясновельможний милостивий пане канцлере Великого князівства Литовського, пане а пане наш вельми милостивий!

Службу й послуги наші лицарські в милостиву ласку в[ашої] м[илості], нашого милостивого пана, якнайпокірніше офіруємо, і т.д.

В[аша] м[илість], наш милостивий пан, зволив писати до нас через його м[илостивого] пана Самоеля Зеновича, а потім повторив через його мосьть пана Лукаша Ісайковського, де зволив нам в[аша] м[илість] написати, щоб ми на послугу його кор[олівської] мості під Смоленськ негайно стягувалися. Наша повинність, вельможний пане, вимагає, аби ми згідно з своїм призначенням послугами нашими лицарськими прислужилися королеві його мості і Речі Посполитій, що вже частково за ласкою Божою і щасливим пануванням його кор[олівської] мості порядно чиниться і в справі в[ашої] м[илості], нашого м[илостивого] п[ана], показалося щастя і ворог не дуже тішиться, бо й до кінця у наших службах заради короля його мості не хочемо втомлюватися. Тільки те нас, вельможний милостивий пане, тривожить, що данини від нас за причиною в[ашої] м[илості] нашого м[илостивого] п[ана] випрошена у короля, не маємо, бо [хоч] і є лист приповідний, але не сказано, чи будуть нам готовий жолд давати, не вказано по скільки на чоловіка, на чверть, не сказано, на яку кількість Війська, бо нас є тепер до п'ятнадцяти тисяч війська і більше, врешті не сказано, кому і як і на якому місці цього вбогого жолду ми отримаємо (вірніше отримає) той, хто після виконання кривавої послуги залишиться живий; оце пропущено. Ось чого ми хочемо. Отже, покірно й покірно просимо в[ашу] м[илість], нашого милостивого пана, зволь в[аша] м[илість], наш милостивий пан, доповісти про це к[оролівській] його мості і сам зволь бути милостивою причиною, щоб нас його кор[олівська] м[илість] згідно з кондиціями вищезгаданими листом приповідним зволив забезпечити. Коли це отримаємо, то ще більше запалає наше серце до послуг його кор[олівської] м[илості] і Речі Посполитій і тим швидше на місце, від кор[олівської] його м[илості] призначене, під Смоленськ вдень і вночі поспішати будемо і цього приповідного листа будемо під Брянськом чекати з тим, щоб, дай Господи Боже, ми завжди чули про добре здоров'я та щасливі дії в[ашої] м[илості], нашого м[илостивого] п[ана].

Дано з-під Почепа дня 2 червня року Божого 1610.

В[ашої] м[илості], нашого м[илостивого] п[ана], найнижчі слуги Андрій Гунченко, старший полковник з усім лицарством к[оролівської] його м[илості] Війська Запорозького".

Адреса: "Ясновельможному його м[илостивому] пану Леону Сапезі, канцлеру Великого князівства Литовського, могилевському, парнавському старості, пану, пану милостивому".

Записи пізнішого часу: "Гунченко, козацький полковник, під Смоленськ іти не хоче, відмовляється за [...] Льва Сапєги через Зеновича та Ісайковського, хіба що за листом приповідним [бо], не написано чи має йти жолд на козаків і по скільки, і де. Є їх 15 тисяч просить [...] до короля та чекати під Брянськом на цей лист, а потім йти під Смоленськ охочіше, 1610".

№ 3

1612, січня 25(15). Під Стародубом. - Лист запорозького полковника Каленика Остаповича до литовського канцлера Льва Сапєги

Jaśnie wielmożny mciwy panie canclerzu, panie, panie nasz miłościwy!

Unizenie we wszem powolne służby nasze rycerskie miłościwej łasce w.m., naszego miłościwego pana, oddajemy etc, etc, etc.

Po przyniesieniu nam lista od jego królewskiej mści przez posłów naszych z Wilna, którym nam jego krlwska mć, nasz miłościwy pan, rozkazać raczył znowu w ziemie Moskiewską wstąpić, tedy my zaraz, nie mieszkając, a rozkazaniu jego krlwskiej mci dosyć czyniąc, ruszyli się w Siewier pod zamek Starodub, który się znowu zaparł, potężnie się nam bronił. Którego my, dobywając, szturmów trzy stracili i niemało pod nim towarzystwa celnego położyli. Zaczym, iż nas zima zaszła, temu zamkowi nic uczynić nie mogliśmy. Jednak, widząc wojewoda, który na tem zamku był, niejaki Olizar Bezobrazow, ze wszystką siłą swoją, że im nas trudno zbyć, uczyniwszy z nami pewne traktaty, przysięgą swą zwykłą na imie jego królewskiej mci wykonali, chcąc wiernie jego królewskiej mci służyć. A zamek ten w dobrym opatrzaniu przy sobie ostawiwszy, do nauki jego królewskiej mci posłów swych wespół z naszymi posłanci do jego królewskiej mci o miłosierdzie za ustępek swój prosząc, wyprawili na woli jego królewskiej mci, co chcąc z nimi czynić.

To też w.m., swemu miłościwemu panu, oznajmujemy, że częste najazdy, pod Starodubem łąząc, z każdej strony od nieprzyjaciela miewamy, jednak zdrowia i krwie swe chcąc sobie miłościwą łaskę jego królewskiej mci pozyskać, odpor nieprzyjacielowi dawać, nie litujem, mając nadzieje, że się ta posługa nasza krwawa wedle listów przypoławiednich nam od jego królewskiej mci nadanych, wrychle zapłata pieniężną może, a słysząc od posłów naszych, którychśmy po tę czasy do jego królewskiej mci posyłałi, że nas w.m., nasz miłościwy pan, przed jego królewską mcią przypominając nie raczysz, starając się o tym, jakoby za przelania krwi naszej nagroda się nam od jego królewskiej mci stać mogła i teraz unizenie i pokornie w.m., naszego miłościwego pana, prosim, aby nas w.m., nasz miłościwy pan, z miłościwej łaski swej pańskiej przed jego królewską mcią, słowem swym pańskim do końca nie przepominając, gdy czynem do jego królewską mci i naszego miłościwego pana być raczył, żebyśmy miłościwą łaskę jego królewską mci za trudy, pracę i krwi przelanie swe otrzymać, a nas w wielkich niedostatkach bę dących sukmem i pieniądzem, żeby jego królewska mć za przyczyną w.m., naszego miłościwego pana, opatrzeć rozkazać raczył. A my także miłościwą łaską w.m., naszego miłościwego pana, naniższemi posługami swymi rycerskimi wszelakiem sposobem zasługować i za dobre zdrowie i długofortunne panowanie w.m., naszego miłościwego pana, prosić Pana Boga powinni będziemy. Powtore unizone a powolne służby swe rycerskie w miłościwą łaskę w.m., naszego miłościwego pana, jako najpilniej oddając.

Dan z-pod Staroduba dnia 15 januaris Anno Dni 1612.

W.m., naszego miłościwego pana, powolni słudzy Kałenik Ostapowicz, pułkownik Wojska jego królewskiej mci ze wszystkim towarzystwem.

Адреса: "Jaśnie wielmożnemu panu panu jego mci panu Lwu Sapiedzi, canclerzowi Wielkiego Księstwa Litewskiego, staroście pernawskiemu, mohiławskiemu, etc, etc, etc, panu nalszelmu miłościwemu".

Записи пізнішого часу: "Kałenik od kozaków pisano [...]*" "Kałenik Ostapowicz, pułkownik kozacki, pisze L. Sapiedzie, iż z rozkazania k.j.m. do Moskwy wtargnęli i do Staroduba trzy razy szturmowali, nakoniec Starodub poddał się i posłów do króla posłałi. Prosi o instancją do króla o żołd zasłużony na kozaków. 1612".

Biblioteka Narodowa. Dział mikrofilmów, № 3723, k. 151–153.

* Слово не прочитано.

* * *

Ясновельможний мостивий пане канцлере, пане,
пане наш милостивий!

Понижені і в усьому покірні служби наші лицарські милостивій ласці в[ашої] м[илості],
нашого милостивого пана, віддаємо і т.д., і т.д., і т.д.

Після принесення нам листа від його королівської мості через наших послів з Вільна,
котрим нам його королівська мость, наш милостивий пан, зволив наказати [нам] знову
вступити в Московську землю, тоді ми зразу, не зволікаючи, чинячи досить наказу його
королівської мості, вирушили в Сівер під замок Стародуб, котрий знову закрився і
потужно боронився проти нас. Добуваючи його, ми потратили три штурми і поклали під
ним чимало доброго товариства. Зачим, оскільки нас застала зима, ми не могли нічого
вчинити цьому замкові. Однак воєвода, котрий був у тому замку, якийсь Олізар
Безобразов, разом з усією своєю силою, бачачи, що нас важко позбутися, учинив з нами
певні трактати і [всі вони] виконали свою звичайну присягу на ім'я його королівської
мості, прагнучи вірно служити його королівській мості. А замок цей у доброму ладі
залишили при собі, а своїх послів разом з нашими посланцями послали за наукою до його
королівської мості, просячи про милосердя за свій вчинок, віддаючися на волю його
королівської мості, щоб він вчинив з ними, що хоче.

То теж в[ашій] м[илості], своєму милостивому пану ознаймуємо, що часті напади з
кожного боку від ворога ми, лежачи під Стародубом, маємо, однак, не шкодуючи свого
життя й крові, ми даємо відсіч ворогові, прагнучи собі знайти милостивої ласки його
королівської мості, маючи надію, що ця наша послуга згідно з листами приповідними,
даними нам від його королівської мості, скоро буде сплачена грошима. Чуючи від наших
послів, котрих ми в цей час посилали до його королівської мості, що нас в[аша] м[илість],
наш милостивий пан, зволиш не забути перед його королівською мостью і щоб за пролиття
нашої крові могла бути нам нагорода від його королівської мості, і тепер понижено й
покірно в[ашу] м[илість], нашого милостивого пана, просимо, аби в[аша] м[илість], наш
милостивий пан, з милостивої своєї панської ласки перед його королівською мостью не
забув у слові своєму панському і зволив поклопотатися перед його королівською мостью і
нашим милостивим паном, щоб ми милостивою ласкою його королівською мостью за
труди, праці і кровопролиття своє отримали, щоб нас, перебуваючих у великих
недостатках, сукном та грошима зволив наказати забезпечити його королівська мость за
клопотанням в[ашої] м[илості], нашого милостивого пана, найнижчими послугами своїми
лицарськими всіляким способом будемо старатися заслужити і за добре здоров'я і
довгощасливе панування в[ашої] м[илості], нашого милостивого пана, просити Господа
Бога будемо повинні. По-друге, понижено та покірно служби свої лицарські в милостиву
ласку в[ашої] м[илості], нашого милостивого пана, якнайпокірніш, віддаємо.

Дано з-під Стародуба дня 15 січня року Божого 1612.

В[ашу] м[илість], нашого милостивого пана покірні слуги Каленик Остапович, полковник
Війська його королівської мості з усім товариством.

Адреса: "Ясновельможному пану, пану, його мості пану Льву Сапезі, канцлерові Великого князівства Литовського, старості пернавському, могилевському, і т.д., і т.д., і т.д., пану пану нашому милостивому".

Записи пізнішого часу: "Каленик від козаків, писано [...]", "Каленик Остапович, козацький полковник, пише Л. Сапезі, що з наказу й[ого] к[оролівської] м[илості] напали на Москву і до Стародуба три рази штурмували, врешті Стародуб піддався і послав послів до короля. Просить про підтримку в клопотанні за жолд, заслужений козаками. 1612".

№ 4

**1612, вересня 22 (12). Можайськ. -
Лист полковника О. Маховського до Л. Сапези**

Jaśnie wielmożny mciwy panie canclerzu!

Uniżone posługi nasze rycerskie m. łaske w. pańskiej m. pilno oddawamy etc.

Jako skoro po wyparniu nas od nieprzyjaciela moskiewskiego z Moskwy, z Siewieru, do państw jego k.m., naszego m. pana, coronnych, wziąwszy informacją od jaśnie wielmożnego jego m. pana hetmana coronnego choca podjąwszy tak wielki trud ma się, aże chcąc swego powetować i nie ustawać na posługach naszych jego k.m. i Rpltej, zapowziewszy się znowu z polkiem mojem do Moskwy na posługę jego k.m., byłem przez całą zimę w Moskwie, za Moskwą po niektórych miejscach przechodząc i strzegąc drog, a nie dopuszczając przechodu ludu tamecznego moskiewskiego z Zawołża, aby się nie kupił pod stolicę moskiewską, teraz, gdy na wiosnę za rozkazaniem jaśniewielmożnego jego m. pana hetmana W.Ks. Litewskiego przyciągnąwszy do jego m. ocierając się obok z jego mcią wspolek nieprzyjaciela jego k.m. gromiąc, podnożku nóg majestatu jego kr.m. podbijając, czaty odprawując, podjazdy, wię znie do jego m.pana hetmana wodząc. Pod stolicą też po kilku raz potrzebę z Moskwą mając jego k.m. i Rpltej rozkazaniu od pana hetmana litewskiego dosyć czyniąc, te sztukę chleba krwią towarzystwa mego oblewając i głowami pieczętując, a iż do tego czasu z towarzystwem na ten czas polkiem mojem pokornie polkowniku zostałem z Wojskiem Zaporozkiem służę. Przeto w.m., mego m.pana, uniżenie proszę, racz się w.m., mój m.pan, do jego król. m. za nami przyczynić, aby jego król. m., nasz m. pan, wejrzawszy na te pracę moje z towarzystwem, polkiem moim i podjęcie wszelakich trudności na posługę jego kr.m. i Rpltej za posługi nasze, chcąc nas chętniejszymi do dalszych posług mieć za przyczyną w.m., mego m. pana, zasłużone mam żołd i zapłatę z mciwej łaski majestatu swego dać rozkazać i przez te posłanie nasze wojskowe do nas przysłać raczył, a ja, jakom począł z towarzystwem mojem służyć w tej expedycyi jego k.m. naszemu m. panu, tak i do końca, póki tego potrzeba i rozkazanie jego k.m. będzie, służyć chcę.

O co i powtore pokornie proszę, zalecam się powtóre m. łasce w.m., mego m. pana.

Dan s-pod Możajska dnia 12 septebris Anno Dni 1612.

W.m., mego m. pana, we wszem powolny sługa Aleksander Machowski, półkownik jego k.m. Wojska Zaporozkiego imieniem wszystkiego towarzystwa.

Адреса: "Jaśnie wielmożnemu пану jego m. пану Лву Сапедзіє, канцлерові Великого Ксиєства Литевського, слонимському, маховському, міждзілському, мохілевському etc, etc, староście, мему m. пану, пану до oddania налєży".

Записи пізнішого часу: “List od kozaków zaporoskich”; Ałeksander Machowski, pułkownik Wojska Zaporozkiego, pisze o przyczynę do kr. jego m. za zasługi swoje”; “Małchowski, pułkownik kozacki, daje znać Lwu Sapiedzi jako w Moskwie gościł za Wolgą i nie dopuszczał kupić się Moskwie pod stolicę rządu hetmana litewskiego o list [?] jego obiecując z Moskwą potrzeby pod stolicą, prosi na swę wojsko o instancyą do króla o żołd. 1612.”

Biblioteka Narodowa. Dział mikrofilmów, № 3723, k. 153–154.

* * *

Ясновельможний милостивий пане канцлере!

Понижені послуги наші лицарські м[илостивій] ласці в[ашій] панській м[илості] старанно віддаємо, і т.д.

Після витіснення нас від московського неприятеля з Москви, з Сівера, до держави його к[оролівської] м[илості], нашого м[илостивого] пана, коронної, ми взяли інформацію від ясновельможного його м[илостивого] пана гетьмана коронного. [Тому], хоч ми взяли на себе таку важку працю, але, прагнучи віддячити [ворогу] і не втомлюватися на наших послугах його к[оролівській] м[илості] і Речі Посполитій, взялися знову з моїм полком до Москви на послугу його к[оролівській] м[илості]. Я був протягом цілої зими у Москві і за Москвою, приходячи по деяких місцях, стережучи шляхів і не допускаючи приходу з Заволжя люду тамтешнього московського, щоб вони не збиралися під московською столицею. Тепер, коли навесні прийшли за наказом ясновельможного його м[илостивого] пана гетьмана В[еликого] кн[язівства] Литовського до його м[илості], ставши біля нього, разом громлячи ворога його к[оролівської] м[илості], підбиваючи його до ніг маєстату його к[оролівській] м[илості], чати й роз'їзди відправляючи і в'язнів приводячи до його м[илості] пана гетьмана. Під столицю теж по кілька разів мали з Москвою, досить чинячи наказам його к[оролівської] м[илості] і Речі Посполитої [що давав пан гетьман литовський], і цей шматок хліба [заробленого] обливаючи кров'ю мого товариства і запечатуючи його головами. А оскільки й досі залишаюся полковником над товариством, моїм покірним полком і служу з Військом Запорозьким, то в[ашу] м[илість], мого м[илостивого] пана, понижено прошу, зволь в[аша] м[илість], мій м[илостивий] пан, доклопотатися за нас у його к[оролівської] м[илості], щоб його королівська м[илість], наш м[илостивий] пан, побачивши ці мої праці з товариством, моїм полком, і подолання всяких труднощів заради послуги його к[оролівській] м[илості] і Речі Посполитої, то за послуги наші і прагнучи нас мати охочішими до подальших послуг після клопотання в[ашої] м[илості], мого м[илостивого] пана, заслужений нами жолд і заплату з милостивої ласки свого маєстату накаже дати і через це наше військове посольство до нас зволив би прислати. А я, як почав із своїм товариством служити у цій експедиції його к[оролівській] м[илості], нашому м[илостивому] пану, так і до кінця, доки цього треба, згідно з наказом його к[оролівської] м[илості], хочу служити.

Про що і повторно прошу і віддаюся повторно м[илостивій] ласці в[ашої] м[илості], мого м[илостивого] пана.

Дано з-під Можайська 12 вересня року Божого 1612.

В[ашу] м[илість], мого м[илостивого] пана, в усьому покірний слуга Олександр Маховський, полковник його к[оролівської] м[илості] Війська Запорозького, іменем всього товариства.

Адреса: "Ясновельможному пану його м[илостивому] пану Льву Сапезі, канцлеру Великого князівства Литовського, слонімському, маховському, мядзильському [?], моголівському і т.д., і т.д. старості, моєму м[илостивому] пану, пану, до віддання належить".

Записи пізнішого часу: "Лист від козаків запорозьких"; "Олександр Маховський, полковник Війська Запорізького, пише про клопотання до кор[олівської] його м[илості] за свої заслуги"; "Маховський, полковник козацький, дає знати Льву Сапезі, як [він] гостював у Москві за Волгою і не допускав скупчуватися Москві під столицю, під уряд гетьмана литовського про лист [?] його, обіцяючи битися з Москвою під столицю, просить на своє військо клопотання до короля за жолд. 1612".

№ 5

**1613, грудня 2 (листопада 22). Толочин. -
Лист полковника М. Хвастовця до Л. Сапези**

Jaśnie wielmożny a mściwy panie!

Uprzyjmość posług naszych życzliwych w. miłości swą łaskę w.m., mego miłościwego pana, pilnie oddaje.

Straciwszy osób niemało na posługach jego kr. młści, naszego miłościwego pana, także i Rzeczy Pospolitej, w ziemi Moskiewskiej, starając się pilno i zarabiając na sławę dalszą, jako życzliwy sługa i poddany jego kr. młści, częstokrot gromiąc nieprzyjaciela, co także jest wiadomo w.m., naszemu miłościwemu panu, i jego młści panu hetmanowi Wielkiego Księstwa Litewskiego, któremu ja zawsze posłuszny był ile raz, gdy nasze pułki za granicę zaszły, ja jednak pozostawszy w Duchowszy z nią zachowałem dokąd [...]* moje i siły stawało, najazdom nieprzyjacielskim odpor dawałem. Dalej, gdy wojska wielkie nieprzyjacielskie nastę powały, posiłku nizkąd nie mając, wszystko potraciwszy, ustąpić na włość musiałem, a do jego kr.m., naszego m.p., posyłam towarzystwo swoje, prosząc uniżenie, aby jego kr.m., mając wzgląd na pracę gardłołwania mego za zasługę z m. łaski swej kr. rełcompensując raczył, a w.m., swego m. pana, pokornie proszę o łaskawą przyczynę do j.k.m., naszego m.p.; którą łaskę iz towarzystwem swoim jestem gotów w.m., m.p., odslugować, deklarując na dalszy zaciąg ochotą swoją powiek łaska i k. msty mge [?] sercem, jestem gotów wrócić się nazad do Moskwy i służyć życzliwe k.m. i Rzptej.

Oddawam samego siebie z służbami moimi w m. łaskę w.m., mego m.p.

Z Tołoczyna 22 novebris 1613.

W.m., mego młściwego pana powolny sługa Michał Chwastowiec, polkownik Wojska Zaporozkiego.

Адреса: "Jaśnie wielmożnemu panu jego młści panu Lwowi Sapiedzie, canclerzowi W. Ks. Lit., staroście mścislawskiemu, zwołyńskiemu, etc. [...]* panu należy".

Записи: "Od Michała Chwastowca, pułkownika zaporozkiego"; "Michał Chwastowiec, pułkownik kozacki, Lwu Sapiedzie".

* Слово не прочитано.

* * *

Ясновельможний і милостивий пане!

Прихильність послуг наших зичливих покірно віддаємо в[ашій] милості, до ласки в[ашої] м[илості], мого милостивого пана.

Втративши чимало людей на послугах його кор[олівської] милості, нашого милостивого пана, також і Речі Посполитої, в Московській землі стараючися особливо і заробляючи на подальшу славу як зичливий слуга і підданий його кор[олівської] милості, я часто громив неприятеля. Що також є відомо в[ашій] м[илості], нашому милостивому пану, і його милості пану гетьману Великого князівства Литовського, котрому я завжди був послушним стільки разів. Коли наші війська [вже] перейшли кордон, я однак залишився в Духовши, укритися там [?] і доки [...] моїх і сили вистачало, давав відсіч ворожим нападам. Потім, коли великі ворожі війська наступали, я, не маючи нізвідки допомоги, все втративши, мусив відступати на волость. А до його кор[олівської] м[илості], нашого м[илостивого] п[ана], я посилаю своє товариство, понижено просячи, щоб його кор[олівська] м[илість], респектуючи мою працю, зволив зі своєї м[илостивої] ласки дати за заслуги компенсацію. А в[ашу] м[илість], свого м[илостивого] пана, покірно прошу про ласкаве клопотання [за нас] перед й[ого] к[оролівською] м[илістю], нашим м[илостивим] п[аном]. За цю ласку я з товариством своїм готовий відслуговувати в[ашій] м[илості], м. м[илостивому] п[ану], декларуючи новий зтяг [війська] добровільно за ласку й[ого] к[оролівської] мості всім [?] серцем; я готовий повернутися назад до Москви і зичливо служити к[оролівській] м[илості] і Речі Посполитій.

Віддаю самого себе з моїми послугами милостивій ласці в[ашої] м[илості], мого м[илостивого] п[ана]. З Толочина 22 листопада 1613 р.

Адреса: "Ясновельможному пану його мості Сапезі, канцлерові Великого князівства Литовського, старості мстиславському, зволінському і т.д. [...] пану належить".

Записи пізнішого часу: "Від Михайла Хвастовця, запорозького полковника"; "Михайло Хвастовець, козацький полковник, Льву Сапезі".

Додаток

**1616, грудень. Немикора над Дніпром. -
Лист козаків - прихильників Владислава, проголошеного царем Московської держави,
до князя М. Борятинського**

Царя и великого кнзя Владислава Жикгимонтовича, всея Руси самодержца, от атаманов, от Тараса Чорново да от Степана Кручовово и от Якова Шиша, от асаулов, от казаков, от всево великова руского казацково Войска в Дорогобуж Микитце Баратинскому.

Приехав здес к нам в табори из Дорогобужа два казаки Трохимка Тимофеев да Алексей Разбойников, сказывали бутто оне, напомним прежнее свое кресное целованье, приехали служит великому гсдру нашему цару и великому кнзю Владиславу Жыкгимонтовичу, всея Руси и царского величества; вместо гетманское правителей войсковой Александра Иванович Корвин Кгонсевской привел их по крестному целованью, дал им денгами и сукном царское казны жаловане и велел им з нами быти в месте на службе царского величества в великий чести и дал им волю, в которой бы станицы быти сами похотели, и оне на писание в станицу мою Тарася Чорново вскоре приступив крестное целоване гсдру и изменили, а по твоему злодейскому научено и приказу учали тако смущати казаков, братю нашу и накгаваривать, чтобы оне [к тебе, Мики]тке Баратынскому, отъехали, служит Михайлу, Филаретову сыну, кой сам, преступив крестное целоване, назвалсе царом московским и прелщали их многим жалованем и иными многими воровскими молвами и казаки, помня свое крестное целоване, нам, атаманом и всему казацкому войску, известили и мы тех обеих воров распросив и попытав, и оне сами в распросе и на пытках сказали, что на такое злое дело на воровство для смуты и преступления крестново целованя ты, Микитка Боратынский, их прислал и как если сам целовав преж сево крест великому гсдру цару и великому кнзю всея Руси после вскоре тое свое крестное целоване преступил, государу изменил и душу свою во ад подал, так и нас и наши души таковож осквернити и изгубит хотел если и всемогущий Бог щастем гсдра нашого царя и великого кнзя Владислава Жыкгимонтовича всея Руси, твое таково злодейское некрестянское воровство объявил, а мы, хваля Гсда нашего, что не помнив кгрехов наших, нас на прамой путь навел и дал нам служит таком великому истенному крестьянскому и приржоному гсдру московскому и, видя ево царское милосерде ка всим людем и к нам самим к себе и великое ево жаловане, стоим и стояти хотим и будем непоколебимо в нашем крестном целованю и все за ево гсдря нашого помират готовы, а тех обоих варов страдников, а твоих советников всем великим казацким войском асудили и велели казнити: Трохимка на кол посадили, а Алексе обрезать нос и уши и руку надрубив, пустили на покаяние, а велели ему итить к тебе для совету, чтобы то тебе было ведомо, а вперед хто-нибудь с казаков из ыных всяких московских людеи приедет прамого неизменничю мыслею служат, гсдру нашему цару и великому кнзю Владиславу Жикгимонтовичу, всея Руси и таков всякой будет в части и в жалованю по достаеню, а толко хто таковой же вор, как и те, вари, приедет варовским абычаем, смуты ради или тыи таковых же советников своих прысылати имет для воровства к чему таковым всем вором и гсдра нашого ево царского величества изменником, а твоим советником к тебе самому толко в по[ко]нане и в покаяне не прийдеш и асудару своему прамому приржоному чолом не добъеш, такова ж казнь и скончане будет, как и тем варом, и мы с тобою незадолго увидем и таково твое воровство тебе исполним.

Писана ся грамота в таборе козаков у Немикоры над Днепром лета 7125 декабря мсца.

Biblioteka PAN. Dział rękopisów, № 360, с. 617. Оригінал.